

FRA PEDER MADSENS GANG TIL PARCELHUS

Af Mette Tapdrup Mortensen

Den 3. juni 1871 døde enken Marie Andersen af tyfus. Hun boede i Peder Madsens Gang, og efterlod sig to børnebørn på 9 og 11 år. Deres spor findes ikke i arkivalierne, men hvad blev der af dem? Det giver denne artikel, ved hjælp af fantasi, svaret på, og sporene fører til forstaden!

Dette er ikke en traditionel fagfællebedømt artikel. Det er en byhistorisk fortælling om perioden fra ca. 1870 til i dag. Fortællingen begynder med saneringen af en af Københavns små, snørklede gader fra 1500-tallet og slutter i dag, i den velfærdsforstad, der siden 1960'erne er vokset op af den tidligere landbrugsjord omkring København, og som har forandret det fysiske landskab ganske markant. Det er en fortælling om, hvordan Danmark og den danske befolknings vilkår forandrede sig med urbaniseringen og industrialiseringen. Om hvordan det lod sig gøre at hæve dele af den fattige arbejderbefolkning til middelklasse i løbet af fire-fem generationer.

Al historieskrivning er konstruktion, men denne fortælling lidt mere end det plejer at være tilladt i faglige publikationer. Den fortalte historie er som sådan sandfærdig hele vejen igennem, men nogle af personerne og deres ageren i det storkøbenhavnske urbane landskab er digt. Men kvalificeret digt, der tjener et illustrativt formål. Historien begynder i den smalle gade Peder Madsens Gang, der for 150 år siden lå, hvor Ny Østergade ligger i dag.

“Skjul for al slags elendighed, armod og snavs...”

Den 8. november 1871 udkom en betænkning, der blev dødsstødet for den københavnske gade Peder Madsens Gang. Betænkningen kom fra et udvalg nedsat to måneder tidligere af Københavns Borgerrepræsentation. Udvalgets opgave var at komme med bud på, hvordan den kun tre meter brede gades sanitære forhold kunne forbedres. Det radikale forslag lød, at forbedring kun kunne ske ved helt at fjerne kilden til de dårlige forhold. Det vil sige samtlige 800 fattige københavnere der boede i gaden, og deres faldefærdige lejligheder bygget på Christian den fjerdes tid.

Den driftige borger C. F. Tietgen stiftede

Indgangen til Peder Madsens Gang fra Østergade ca. 1870. (Foto: Det Kongelige Bibliotek).

til lejligheden *Det Københavnske Byggeselskab* og fik entreprisen med saneringen, der gik i gang i 1873. Tre år senere var sporene af gaden næsten borte, og i dag minder kun det lille Pistolstræde, om end stærkt ombygget og kommercialiseret, os om det, der var engang. I 1800-tallets København fandtes ikke høringsrunder for berørte borgere eller harske avisskriverier om fjernelsen af kulturmiljøer, nærmere tværtimod. Gaden var en torn i øjet på mange københavnere, hvilket bl.a. kom til udtryk i myndighedernes handlinger og kunne læses i den liberale presse. Her er det en skribent fra Fædrelandet, som ytrer sin mening i avisens spalter: "Ligesom der er dyr, hvis instinkt anviser dem dynd, møddinger, ådsler og anden uhumskehed til opholdssted, således er der jo aldeles ingen tvivl om, at der er menne-

sker med hvem det samme er tilfældet." Senere i samme artikel kaldte skribenten gaden et: "Skjul for al slags elendighed, armod og snavs, for last og brøde og et brændpunkt for fysisk og sædelig smitstof." At gaden var et uønsket problembarn i byen, hvor både de fysiske og sociale dårligheder, set med borgerskabets øjne, hobe sig op gjorde, at myndighederne holdt skærpet kontrol med menneskene og deres boliger. Repræsentanter fra forskellige myndigheder kom på hyppige besøg for at komme sygdom og overbefolkning til livs, hvilket gør, at der findes forholdsvis mange oplysninger om gadens fattige københavnere til gavn for nutidens historikere.

Marie Andersens tyfus

En af gadens beboere var enken Marie Andersen, der døde d. 3. juni 1871 på Kgl. Frederiks Hospital i Amaliegade, hvor hun dagen før var blevet indlagt med tyfus. I hendes sygejournal står blandt andet, at hun indtil for nylig havde haft et godt helbred, og at hun de sidste år daglig havde nydt et betydeligt kvantum brændevin. Hun var på dødstidspunktet 67 år, og var blevet indlagt sammen med sit barnebarn William Hallstrøm på 11 år, der også led af tyfus. Det kom begge fra Peder Madsens Gang nr. 4.

De to blev ikke indlagt af egen fri vilje, men deres sygdom blev opdaget ved et af fattigforstanderens rutinemæssige besøg i kvarteret. For at komme til Marie Andersens lejede bolig skulle fattigforstander Skousen først gå tre etager op ad faldefærdige trapper for til sidst at klatre op ad stigen, der førte til kvisten. Her oppe under taget var der tre 1-værelses lejligheder på hver ca. . Inderst i gangen med vinduerne vendt ud mod den smalle gade boede Marie Andersen sammen med sine to børnebørn William og Dagmar på 11 og 9 år, samt de to ældre enker Frederikke Johansen og Fr. Albrektsen der begge var logerende.

Fattigforstanderen tilkaldte distriktslæ-

gen F.F. Ulrik, der havde bemyndigelse til at sende de to syge til Kgl. Frederiks Hospital, der modtog patienter under fattigforsorgen til frit ophold. Indlæggelsen på Kgl. Frederiks Hospital var ikke Maries første møde med hospitalsverdenen. Ved årsskiftet 1865-66 var hun indlagt to måneder på Kommunehospitalet med syfilis. Tre uger efter udskrivningen blev hun hentet til forhør på politistationen, mistænkt for atter at lide af syfilis og for at have erhvervet sig sygdommen ved at ernære sig ved prostitution. I forbindelse med afhøringen fortalte Marie en del om sit liv til Sundhedspolitiet. En klassisk historie om at komme fra Nakskov til København for at tjene efter konfirmationen. En karriere, der varede 16 år, inden hun som 30-årig giftede sig med en skomagermester, med hvem hun fik to døtre. Efter hans død giftede Marie sig igen som 47-årig, denne gang med en smedesvend. Han forlod hende efter 13 års ægteskab, da han ville arbejde på landet, og Marie mistede kontakten med ham.

Det samme skete for Maries ældste datter, der var gift med drejersvenden Edvard Ferdinand Hallstrøm. Efter 7 års ægteskab flyttede han væk til et ukendt sted, og efterlod familien. Og siden blev børnene overladt til Marie Andersen, der i hvert fald boede med dem i 1871. Det ved vi, fordi indlæggelsen af den tyfusssyge bedstemor og hendes barnebarn, der i protokollerne står anført som plejebarn, er veldokumenteret.

Fjernelse af overbefolkningen

Dagen efter indlæggelsen skrev F.F. Ulrik i en rapport til politiinspektør Petersen fra Sundhedspolitiet om besøget i det lille kvistværelse: "Men da hele Rummet næppe indeholder og da der hersker et græseligt Svineri, er jeg så fri at henlede Deres Opmærksomhed på dette Tilfælde hvor det forekommer mig, at der i Henhold til Tillægget til Sundhedsvedtægten kunde være Anledning til at fjerne den stedsfindende Overbefolkning." På baggrund af rapporten sendte

Sundhedspolitiet næste morgen to betjente ud for at måle kvistværelset op. Det viste sig, at der ikke var 600, men kun luft i rummet, hvilket svarer til ca. . Ifølge Sundhedsvedtægterne skulle der være mindst luft pr. person, og det blev derfor betegnet som stærkt overbefolket med de tre voksne og to børn. Mens Marie Andersen lå døende på hospitalet, beordrede de to betjente derfor de resterende beboere på kvistværelset til at flytte. Hvorhen vides ikke!

Folk i Peder Madsens Gang var uden tvivl nogle af samfundets fattigste i økonomisk og materiel henseende. Og ja de drak, og mændene, og sikkert også nogle koner, forsvandt og et enkelt barn fik gonore som 11-årig og osen satte sig alle vegne i deres mikroskopiske boliger, og køernes møg lå og flød i baggårdene og retiraderne bugnede af fækalier, og der var prostitution og et værtshus for hver og menneskene tilbragte meget liv på gader og stræder og var sikkert både jævnt ildelugtende, støjende og af og til ubehøvede.

Men man kunne også fokusere på, at hovedparten af disse mennesker sled sig ihjel som ufaglærte daglejere. Måske drevet af drømmen om at skabe en bedre tilværelse for deres børn. På den måde har deres brogede gruppe også været små, men vigtige hjul i urbaniseringen. De var den fleksible, omstillingsparate, eller omstillingsdesperate, og derfor fuldstændigt ukritiske og endnu uorganiserede arbejdskraft, som en by i vækst har skrigende brug for. Og, hvor sparsom den enkeltes økonomi end var, har de rede penge i konstant bevægelse understøttet udviklingen af et dynamisk, urbant marked.

Mennesker i arkivets gemmer

Siden jeg mødte disse københavnere i Sundhedspolitiets arkiver i forbindelse med et universitetsspeciale i 2002-2003, har jeg ofte tænkt på William og Dagmar Hallstrøm. Forestillet mig, hvordan der har været i det tætte, varme og stinkende København i juni

1871, hvor de netop havde mistet deres bedstemor, for længe siden havde sagt farvel til deres far, og ikke længere boede med deres mor. Hvad sagde og tænkte de om det hele? Hvordan klarede det sig? Hvad blev der af dem? Børnene dukker desværre ikke op i hverken indtastede folketællinger eller i Politiets registerblade. Derfor besluttede jeg mig for at give William en historie, der bragte ham ind i 1900-tallet og hans slægt videre end det. En historie om Hallstrømslægtens fysiske bevægelse ud af det indre Københavns trange bymiljø. Ud til den socialdemokratiske drøm om lyset, luften og velfærdsforstaden. Og en historie om den sociale bevægelse fra bunden af Københavns ufaglærte arbejdermasse til en plads blandt den uddannede middelklasse. En færd, der er ganske sandsynlig. Fra Peder Madsens Gang til parcelhus på fire generationer. Og da efternavn og slægt er forbundet, bliver det familiens mænd vi skal følge; William, Christian, Svend og Bo Hallstrøm. Den første har virkelig levet, de andre har jeg digtet, men jeg har ladet dem leve i en sandfærdig og historisk korrekt kontekst.

William og Dagmars mor var stadig i København, men ernærede sig ved prostitution, havde et skrantende helbred og et voksende alkoholforbrug og magtede ikke også at tage sig af de to børn. De havde altså været plejebørn hos deres bedstemor Marie, og efter hendes død kom de i pleje hos et ældre ægtepar i nærheden. William fik arbejde som dreng på Hertz' garveri i Prinsensgade – en gade, der forsvandt fra det københavnske bykort i forbindelse med den store sanering omkring Adelgade/Borgergade i 1940'erne. Her bortsanerede man sygdom, fattigdom, tæt samliv og en boligmasse i ekstrem dårlig stand, men man jævnedes også hårdhændet et kulturmiljø med jorden.

Længe inden gaden forsvandt, flyttede Hertz' garveri, på grund af lugtgener, i 1875 ud til Jagtvejen på det landlige Østerbro. I øvrigt ligesom meget andet af den industrielle produktion indenfor voldene. Det var

ikke så meget forurening, der var problemet, for bynær industriproduktion fortsatte langt op i det 20. århundrede. Det var mere stanken fra f.eks. garverier, der var problematisk, for på dette tidspunkt kendte man endnu ikke til bakterier, og derfor var luften mistænkeliggjort som bærer af sygdomme.

Christian og Nielsine på Nørrebro

William blev siden forlovet, gift, og fik i 1890 sønnen Christian og en lille toværelses på Ryesgade, der med tiden blev byens folkerigeste gade. Sikken en leben! Lejen kunne betales fordi Williams kone Nielsine arbejdede som syerske derhjemme, og fordi de havde en logerende. Først en ugift bogbinder fra Holstebro og siden en række andre. Indimellem var der flere penge, og så behøvede familien ikke en logerende, Men logerendes bidrag til huslejen er en økonomisk buffer, som mange københavnske familier har benyttet i perioder med dårlig økonomi. Og både Nielsine og William var vokset op i ekstremt små lejligheder med logerende som en næsten naturlig del af samlivet. Borgerskabets optagethed af, hvad der var rent og urent, offentligt og privat, var ikke noget, der bekymrede familien Hallstrøm synderligt. De var mere optaget af, at få mad på bordet, og at deres, med tiden, fire børn så nogenlunde præsentable ud. Williams søn Christian og de tre børn, der siden kom til, voksende egentlig op i nybyggede kvarterer, men fordi boligerne var bygget med så ensidigt fokus på økonomisk vinding var de trange og mørke og forfaldt hurtigt.

Christian Hallstrøm kom i lære som murer og byggede videre på det hurtigt ekspanderende København i et arbejdsmiljø, der var præget af byggekrak, strejker og uro i byggefagene. Han blev gift med Gerda Josefine Hansen i efteråret 1918 og omkring juletid kom sønnen Svend til verden. Selvom det var ekstremt hårde tider med boligmangel og stor arbejdsløshed, var de heldige at få

en lille lejlighed på Elmegade på Nørrebro. Også de klarede sig ved at have logerende og ved, at Gerda arbejdede på Engelsk Dansk Biscuits fabrik på det industrielle Nørrebro i Heimdalsgade, mens nabokonen passede den lille.

I 1927 arbejdede Christian på byggeriet af Vibevangen i pip-kvarteret i NV. Et byggeri opført af Københavns Almene Boligselskab, der var stiftet i 1920 af en samling borgere, som ønskede bedre boligforhold for den brede befolkning. Andre lignende initiativer, blot taget af arbejderne selv, var AAB (Arbejdernes Andels Boligforening) dannet i 1912 og AKB (Arbejdernes Koooperative Byggeförening) dannet i 1913. Begge initiativer, der viste at boligbyggeriet og boligpolitikken var et område med voksende politisk fokus. Først for Socialdemokratiet, men fra slutningen af 1920'erne begyndte også de resterende partier at erkende, at boligområdet ikke alene kunne reguleres af markedet, men skulle subsidieres og styres for at skaffe den danske befolkning en bare nogenlunde boligstandard. Det var ikke kun et dansk fænomen. Over hele Europa blev boligpolitik hævet fra lokalt til statsligt plan i erkendelsen af, at der skulle fælles initiativer til at løse de massive boligproblemer, der i høj grad også blev sociale, sundhedsmæssige og økonomiske. I Danmark udmøntede det sig bl.a. i nogle massive statslånsordninger, der satte gang i både privat, andelsbaseret og offentligt boligbyggeri.

Med lidt snilde, og gode kontakter i partiet, fik Christian skaffet familien, nu to voksne og fire børn, ind i byggeriet på Vibevej i Nordvest i 1928. To værelser og et kammer, affaldsskakt og toilet på bagtrappen. En luksus der kunne få smilet frem ved hvert eneste besøg derude. Familiens medlemmer huskede med gysen tilbage på de daglige besøg på retiraderne i baggården i Elmegade. Særligt i vintermørket var det en strid tur ned ad bagtrappen til det stinkende univers af naboernes fækaler, og rotter, der syntes at blive frækkere og frækkere år for år. I

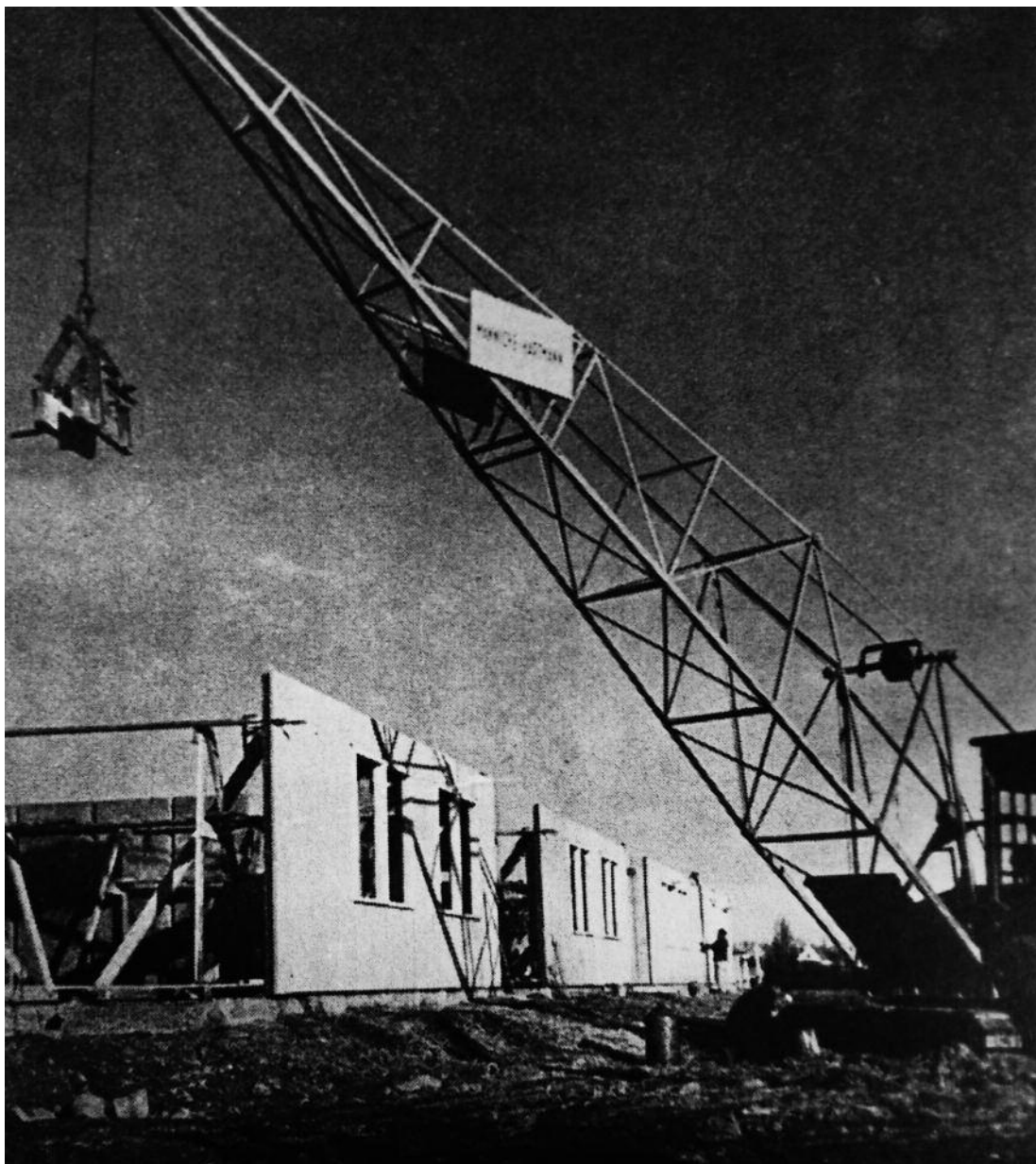
Nordvest slap de for den del af samlivet, og der var i det hele taget mere luft, grønnere og en nybygget skole på Vibevej.

Svend og Grethe i Herlev

3.generation Svend, født i 1918, kom efter sin skolegang i smedelære på maskinfabrikken Titan på Tagensvej. Han mødte Grethe i en socialdemokratisk sangforening i vinteren 1940. Hun arbejdede med sortering i postvæsenet. I de første år som forlovede, boede de på et lille værelse i et pensionat på Frederiksborggade. Småt men smart, for maden fik de serveret og kunne derfor bruge deres sparsomme fritid på cykelture. De cyklede ofte til Herlev, hvor Grethes onkel havde gartneri og bidrog ikke så lidt til at gøre besættelsestiden kulinarisk mere spændende for parrets familier i byen.

Parret blev gift på Rådhuset i 1944, fik sønnen Bo og flyttede for en stund hjem til Svends forældre på Vibevej før de fandt en to værelses på Nørrebro og på den måde fulgte i fodsporene på tidligere familiemedlemmer. I 1946 kom Dorthé og i 1948 Hanne til. Og familien levede fuldt op til bl.a. Socialdemokratiets forestilling om den gode, sunde kernefamilies bidrag til udviklingen af Danmark.

Lejligheden på Nørrebro skulle i 1948-1949 saneres og familien Hallstrøm blev tilbudt genhusning i Herlev, hvor Københavns Kommune havde en byggegrund og i samarbejde med bl.a. KAB byggede boliger; et rent københavnerprojekt. Her flyttede familien i 1949 ud til en danmarkshistorisk nyhed. 285 elementbyggede huse på mellem svimlende 88 og 96 m². I øvrigt placeret på vejnavne med referencer til oldtiden; Offerlunden, Stordyssen og Ardfuren. I Ekstra-bladet blev byggeriet omtalt som "revolutionerende arbejdsmetoder taget i brug ved kæmpebyggeri, der skaffer 300 familier bolig." Skelettet var jernbetonelementer, der blev støbt på fabrik i pladeform, mens indvendige skillerum blev støbt på byggeplad-

Herlevhuse under opbygning i 1948. Nye metoder og materialer indvarslede nye tider i byggeriet. (Foto: Herlev Kommunes Lokalarkiv).

sen og rejst ved en særlig tilt-up metode. Husene kunne opføres hurtigt og med ufaglært arbejdskraft.

Herlev blev i 1950'erne kaldt barnevognenes by. I 1945 boede der ca. 4000 personer, i

1959 var indbyggertallet femdoblet til 21.000. Nye tilflyttere af hvem nogen nok har syntes, at der var lige landligt nok derude i forstaden. Heldigvis havde de jo stadig en del gamle naboer fra Nørrebro at sladre med.

Herlev Kommunes historie genfinder man i mange nabokommuner som Gladsaxe, Ballerup, Rødovre, Hvidovre, Glostrup og de senere udbyggede kommuner som Herstederne (i dag Albertslund) og Brøndby. Det er historien om, hvordan sognekommuner bestående af landsbyer, landbrug og gartnerier pludselig skulle håndtere en eksplosiv befolkningstilvækst samtidigt med, at velfærdssamfundet gik fra konturer til konkrete tilbud om boliger, nye arbejdspladser, undervisning, omsorg og generelt nye muligheder. Det krævede planlægning at honorere de nye forventninger som det økonomiske opsving og velfærden skabte hos befolkningen, og det krævede nye arbejdsmetoder, hvor bl.a. elementbyggeriet muliggjorde en hidtil uset byggeaktivitet.

Familien Hallstrøm havde råd til at bo i Herlevhuse, fordi Svend var blevet værkfører på Dyrup og co. En fabrik opført i Gladsaxe i et af landets første planlagte industri kvarterer. Kvarterer der efterhånden var et stort behov for, da industriproduktion beliggende side om side med overbefolkede arbejderkvarterer i stigende grad blev anset som dårligt. Dyrups var blevet smidt ud af Brønshøj, der nu var så udbygget, at man ikke kunne have generne fra kemisk produktion side om side med boliger.

Fingerplanlægning

Udflytningen til forstaden var ikke blot udflytning til lys og luft – det var også udflytningen til den funktionsadskillelse, der var hovedprincippet i Fingerplanen fra 1947. Planen blev aldrig vedtaget, men var et bud på, hvordan et samfund i vækst kunne udvikles efter 2. verdenskrig, og den har haft enorm betydning for efterfølgende plandokumenter. Planens simple hovedprincip var, at byudviklingen for at modvirke lag på lag effekten, der har uoverskuelige trafikale følger, skulle ledes ud langs en række S-togs betjente fingre. Knoerne på fingrene var stationscentre, der var omgivet af områder dedikeret til forskellige funktioner.

Ishøjplanen, i dag Vejleåparken, som nybyggeri i begyndelsen af 1970'erne. (Foto: Lokalhistorisk Arkiv, Ishøj).

Fingerplanen spillede godt sammen med landets første nationale planlov fra 1938, der bl.a. krævede at alle byer med over 1000 indbyggere skulle lave byplaner – altså overordnede dispositionsplaner for, hvor, hvad skulle ligge. Planerne skulle godkendes af Staten. Styring og planlægning skulle modvirke at byerne spredte sig planløst ud i det åbne land. Hvor succesfuldt det princip egentlig er gennemført i planlægningen, kan diskuteres. Funktionsadskillelsen i den fysiske planlægning afspejlede funktionsadskillelsen i lønarbejderens liv. De nye bydele og nye byer blev opdelt i boligområder, industri/arbejdsområder og fritidsområder, der bestod af de grønne kiler mellem fingrene, men i høj grad også af de nye bycentre. Her foregik handel og social interaktion, hvilket især de, for en stund i historien, hjemmegående husmødre efterspurgte i deres nye forstadsliv.

Bo og Jytte i Taastrup

Tilbage til Hallstrøms, hvor Bo både som den første i familien kom på gymnasiet og fortsatte som familiens kloge medlem, der ville være lærer. Han begyndte på Jonstrup Seminarium mellem Lyngby og Klampenborg i begyndelsen af 1960'erne. Han boede på et lejet værelse hos en grossererenske, og betalte næsten ingen husleje mod at lave havearbejde og se lidt efter huset. Selvom han var familiens kloge hoved, kom han jo fra en slægt af håndværkere, og det blev forventet, at bøgerne ikke gjorde ham helt tosset, og fratog ham evnen til at bruge en hammer. Ironisk nok holdt han altså det håndværksmæssige ved lige ved at skabe merværdi i en Klampenborgvilla. Det var nye tider, og hans farfar Christian, der hele livet knoklede som murer og døde udslidt og færdig som 62-årig i 1952, da Bo var otte, vendte sig i graven!

På seminaret mødte Bo Jytte. De dimitterede i 1966, og boede stadig sammen på et værelse, mens de arbejdede som lærervikarer. De spinkede og sparede, så de kunne

Nybyggede parcelhuse ved Høje Taastrup ca. 2011. I dag har hver dansker, der bor i enfamiliehus ca. 55 m² at boltre sig på. For 20 år siden var det blot 45, og i 1960'erne det halve. Danskernes boligforbrug er stadig stigende. (Foto: Kroppedal Museum).

opfylde en fælles drøm om at købe grund og bygge hus. Det læste man hele tiden om, var det fornuftige at gøre! Med rentefradragene, inflationen og væksten kunne det næsten ikke gå galt. I sommeren 1968 kørte Bo og en gravid Jytte derfor rundt i en Renault 4 og gik på typehusudstillinger og så på byggegrunde. Det skulle ikke være for langt fra Taastrup, for Bo havde fået job på den nyopførte Rønnevangsskolen, hvor også Jytte senere fik arbejde.

I Taastrup fandt de en passende grund, og året efter fik de bygget et Tjæreborghus, der passede godt til deres behov og forestillinger om familieliv. Lille Karen kom til, og de var nu parcelhuspionerer. Bo anlagde have og Jytte, der læste Bo Bedre, gik meget op i, at det indvendige skulle være moderne. To år senere kom lillebror Kristian til. Han og søsteren Karen tilbragte størstedelen af deres barndoms- og ungdomsliv i børnehaven, folkeskole, fritter og ungdomsklub, på eget eller villakvarterskammeraters værelse, og i det trafikseparerede forstadslandskab på rulleskøjter, cykel og knallert. De var den første generation, der fik fuld velfærdssvaluta fra fødslen, men om de helt til deres død bliver omfattet af det universalistiske velfærdsprincip er tvivlsomt.

Slægt skal følge...

Kristian læste senere på pædagogseminariet og Karen blev Hallstrømslægtens første universitetsstuderende – muligjort af frie studier, SU og kollegieværelser. Sidenhen flyttede Karen med kæresten Allan i en to-værelses på Nørrebro, lige i nærheden af Elmegade, hvor hendes farfar Svend var født. Deres lejlighed var nu byfornyset med kommunale midler, og blev solgt som andel. Der sad de så i år 2000, næsten lige fyldt 30, og med første barn på vej og spiste rucola, parmesan og drak chilensk rødvin (dengang måtte gravide stadig godt tage et lille glas), mens de forsvor nogensinde at skulle tilbage til parcelhusdanmark. Så kom Mathias, der i øvrigt som den første Hallstrøm havde en

levende oldemor, da Grethe i Herlevhuse, nu 85 år, stadig var i fuld vigør endda efter en nylig hofteoperation på Herlev Hospital. Et af Københavns Amts sygehuse, der åbnede i 1976 for at følge med den voksende forstadsbefolknings behov.

Lillesøster Emma kom til knap to år senere, og pladsen på Nørrebro blev trang selvom nablejligheden var blevet inddraget i husstanden. Forældrene i Taastrup var bekymrede og forstod ikke helt det nørrebroliv, deres datter ønskede at leve. Da Karen i 2007 blev gravid med nummer tre, der kom til at hedde William som sin tipoldefar, måtte hun og Allan bide i det lidt bitre parcelhusæble og købte parcelhus i et nybyggerområde i Høje Taastrup. Først havde de set på et par villaer i Vanløse. Håndværkertilbud med gamle træer og vildvoksende bede og “alt for mange tusinde kroner pr. nedslidt kvadratmeter” som hendes far sagde med en indsigt som kun en skolelærer ud af en stolt håndværkerslægt har. Parret valgte det praktiske og købte et arkitekttegnet typehus på 193 m² fra Lind & Risørs funkisserie. Ikke langt fra mormor og morfar, der nu havde dårlig tid til pasning, da de begge netop var gået på efterløn og opholdt sig meget i sommerhuset ved Tengslemark Lyng i Ods herred.

Forstadsmangfoldighed

Her slutter historien om slægten Hallstrøm, og dermed en historie om vejen fra by til forstad, hvor fiktive personer er blevet knyttet til et konkret eksisterende fysisk univers og en sandfærdig historie om de overordnede forudsætninger og forandringer. Fortællingen var sat sammen af gennemsnitlige træk – men forhåbentlig har det ikke gjort den stereotyp.

Historien om Hallstrøms har forsøgt at vise, hvordan den lille person- og familiehistorie i høj grad også er bærer af den store samfundshistorie. Eller nærmere ER samfundshistorien. Og hvordan den store sam-

fundshistorie bliver mest relevant når den eksemplificeres og man får indblik i, hvordan de store planer blev omsat til virkelighed, og hvad det var for et liv, der blev levet indenfor disse rammer.

Slægten Hallstøm tog i denne historie én bestemt vej ud til forstaden. Måske en lidt idylliseret vej, for mange arbejdere kom til at leve i de store boligblokke bygget i 1960'erne og 1970'erne: Avedøre Stationsby, Brøndby Strand, Ishøjplanen, Taastrupgård eller Høje Gladsaxe. Steder som senere har fået et belastet ry på grund af problemer, der ofte opstår i byggerier af dårlig kvalitet, bygget efter monotone principper grænsende til det umenneskelige.

Historien om forstaden, er også historien om, hvordan den danske befolkning i stigende grad er blevet segregeret. Det bakkede nordsjællandske guldalderlandskab og fra begyndelsen af 1900-tallet også Øresundskysten, var mest attraktiv og forbeholdt borgerskabet, mens den flade, skovløse Vest og Sydvestegn blev overladt til arbejderklassen inklusive gæstearbejderne og senere deres familier. For at give egnen nogle af det nordlige Sjællands kvaliteter anlagde Staten i 1960'erne Vestskoven og omkring 1980 Køge Bugt Strandpark, og tilføjede dermed to kæmpe, planlagte rekreative arealer til den i forvejen gennemplanlagte forstad.

Der er mange af bygningerne fra perioden 1960 og frem, der er af ekstrem dårlig kvalitet, men der er også meget, der ikke er. Helt generelt har mange mennesker svært ved at se kvaliteterne i det meste af det. De synes direkte, at det er grimt. Udover æstetik handler den bedømmelse om, hvordan vi som mennesker føler den fysiske planlægning og oplever skalaforholdene, der med de vertikale byggerier i beton blev meget brutale. I stedet for at rive det dysfunktionelle ned forsøger vi i dag bl.a. med semantiske omformninger og fysiske forbedringer. I Ishøjplanen gennemførte man for få år siden en gennemgribende renovering, hvor

betonen på de 1700 boliger blev beklædt med mursten svarende til 1300 parcelhuse, og området tog navneforandring til Vejleåparken.

Det er interessant, at mange af de bygninger vi nu vurderer som kedelige og grimme, i 1960'erne blev fremhævet som smukke – et ord der ofte anvendes i avisartikler om indvielser. Netop fordi byggerierne og tankerne bag var noget af det bedste samfundet formåede, og fordi de nye områder udgjorde rammen om Det Gode Liv på en måde, som mange ikke havde oplevet før. Dét skal også med i vores bedømmelser, og i den optik bliver Herlev Hospital, højhusene i Brøndby Strand eller et typehus fra 1969 måske bevaringsværdige manifestationer af velfærdssamfundet og dermed kulturarv.

Ligesom Peder Madsens Gang, eller måske bare et enkelt af gadens huse, i dag havde udgjort en tankevækkende manifestation af, hvad København også har været. Hvilket kunne bruges som omdrejningspunkt for de diskussioner vi i dag har om, hvem der har ret til hvad og hvorfor. Diskussioner, der har rødder meget langt tilbage i historien og som i høj grad har været knyttet til fysiske bymiljøer. Hvad der er kulturarv og skal bevares – både materielt og immaterielt er en levende og vigtig diskussion, der løbende skal foregå, og den skal i særdeleshed være nuanceret, når det handler om de ting "vi" ikke kan lide.

Forstaden er på en gang anonym, almindelig og myldrende mangfoldig og det er derude mellem 100 forskellige nationaliteter, etagebyggeri i kranspor, 800 kvm parceller, trafikseparering og kæmpeparkeringspladser, fladtagede erhvervsområder og planlagte naturoplevelser, at man for alvor kan begynde at fatte omfanget af det samfundseksperiment, der har fundet sted. Forstaden rummer væsentlige nøgler til at forstå det 20. århundredes velfærdshistorie og danskernes erindringer om den. Det er bare om at komme ud og se det selv.

Abstract

Mette Tapdrup Mortensen: From Peder Madsen's Alley to a detached house. *Arbejderhistorie* 3/2013, pp. xx-xx.

This is not a traditional peer reviewed academic article. It is a historical urban tale from approximately 1870 to the present. The story starts with the redevelopment of one of Copenhagen's small winding streets from the 1500s and ends today, in the welfare suburb, that since the 1960s has grown on the former agricultural land surrounding the city, and has radically changed its physical landscape. It is an account of how Denmark and the circumstances of the Danish people changed with urbanisation and industrialisation; about how it was possible to raise a part of the poor working population to the middle classes in the course of four to five generations.

All history writing is a construction, but this account is a little more so (constructed) than is usually permitted in specialist publi-

cations. The narrative as such is factually correct throughout but some of the characters and their behaviour and actions in the Greater Copenhagen urban landscape have been made up. However, they are a qualified product of imagination done for illustrative purposes. The story starts in the narrow street Peder Madsens Gang, which - 150 years ago - ran where Ny Østergade is today. One of the residents of the street was the widow Marie Andersen who died on June 3rd 1871 in the Royal Frederiks Hospital in Amaliegade where she had been admitted the day before with typhus. She was survived by two grandchildren, William and Dagmar Hallstrøm, 11 and 9 years old respectively, and it is the story of William and his descendants that the article recounts.

Mette Tapdrup Mortensen,
museumsinspektør, Ph.d.